

DOI: 10.32347/2076-815x.2026.91.41-50

УДК 72.01

Вороновський І.В.,

ivan.voronovskyi@kname.edu.ua, ORCID: 0009-0009-6402-9308,

Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова

МІСТОБУДІВНІ РІВНІ ФОРМУВАННЯ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Розглядається питання про необхідність формування загальнодержавної мережі центрів соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців. Визначаються містобудівні рівні формування центрів соціально-психологічної реабілітації. Виявляються і аналізуються особливості організації центрів на кожному з містобудівних рівнів: оптимальне розташування, провідна цільова категорія користувачів, місткість тощо.

Ключові слова: військовослужбовець; посттравматичний стресовий розлад; ментальне здоров'я; психологічна реабілітація; реабілітаційний центр; мережа реабілітаційних центрів; містобудівні рівні.

Постановка проблеми. В умовах бойових дій в Україні, що тривають з 2014 р., особливо від початку повномасштабного вторгнення у 2022 р., абсолютним пріоритетом у розвитку вітчизняної архітектури має бути формування об'єктів, призначених для підтримки і відновлення фізичного й ментального здоров'я військовослужбовців та ветеранів. У цьому контексті особливої значущості набуває новий тип реабілітаційного центру – центр соціально-психологічної реабілітації [6, 7]. Це спеціалізований заклад, у якому військовослужбовцям і ветеранам надається повний комплекс медичних і відновних послуг; де профільні фахівці консультують і надають практичні рекомендації реабілітантам із посттравматичним стресовим розладом та іншими психоемоційними проблемами, допомагають розібратися в конфліктних і стресових ситуаціях, виводять із депресії, готують до повернення в сім'ю і суспільство [19, 20].

Актуальність дослідження пов'язана з тим, що формування архітектури центрів соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців ще не має значного практичного досвіду і недостатньо розроблене на теоретичному рівні ні у нашій країні, ні закордоном. При цьому питання формування центрів соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців як мережі об'єктів взагалі не досліджене. Підґрунтям для формування мережі реабілітаційних центрів є визначення містобудівних рівнів їхньої організації. Тому детальний

аналіз цього питання, починаючи із закономірностей розташування центрів соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців на кожному з містобудівних рівнів, провідної цільової категорії користувачів, кількості реабілітантів, а також специфіки функціонально-планувальних і об'ємно-просторових рішень, є актуальною задачею сучасної української теорії і практики.

Мета дослідження – визначити містобудівні рівні формування центрів соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців та особливості їхньої організації.

Завдання дослідження: 1) визначити основні містобудівні рівні формування центрів соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців; 2) проаналізувати особливості організації центрів соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців на кожному містобудівному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Увесь спектр наявних теоретичних досліджень у галузі формування центрів соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців можна умовно розділити на два великих блоки: 1) роботи, присвячені психологічній підтримці військовослужбовців і ветеранів [2, 3, 4, 9, 10, 12, 13, 18]; 2) роботи, присвячені архітектурному формуванню реабілітаційних центрів [1, 5, 6, 7, 8, 11, 14, 15, 16, 17, 19, 20].

Основна частина. Центр соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців – це новий, сучасний тип закладу, спрямований на комплексну підтримку військовослужбовців, ветеранів і членів їх сімей. Головна відмінність центру соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців від шпиталів та інших медично-оздоровчих установ полягає у тому, що він спрямований на відновлення не тільки фізичного, а й ментального здоров'я військовослужбовців та ветеранів (рис. 1). При цьому центр соціально-психологічної реабілітації значною мірою орієнтований на нетрадиційні методи терапії для відновлення ментального здоров'я, такі як каністерапія, іпотерапія, акватерапія тощо [14-17, 2-4].

Зважаючи на масштаби проблеми і кількість військовослужбовців, які потребують соціально-психологічної реабілітації, центри соціально-психологічної реабілітації мають формуватися не як окремі об'єкти, а системно, тобто як мережа. При цьому ця мережа має бути багаторівневою і формуватися з урахуванням кількості потенційних реабілітантів і території обслуговування [1, 11, 8-10]. Отже, логічним є виокремлення щонайменше кількох містобудівних рівнів формування і обслуговування військовослужбовців у галузі їхньої соціально-психологічної реабілітації:

- локальний рівень;
- загальноміський рівень;
- регіональний рівень (рис. 2).

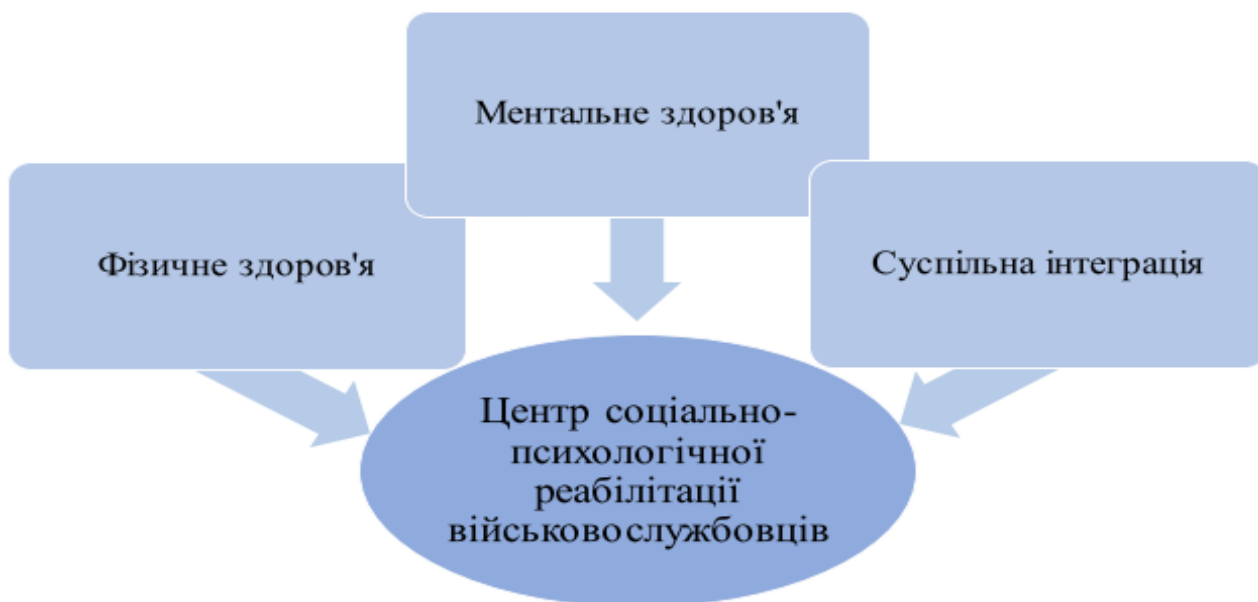

Рис. 1. Головні задачі центру соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців

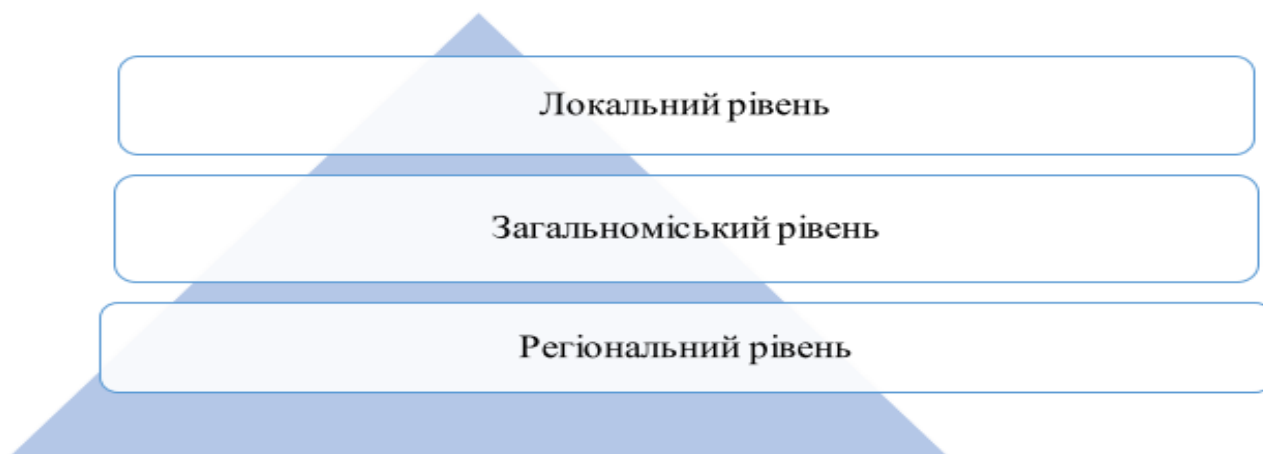

Рис. 2. Містобудівні рівні формування центрів соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців

Локальний рівень формування центрів соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців – це будівництво реабілітаційних центрів безпосередньо у житлових районах, тобто максимально наближених до користувачів. Звідси, основною цільовою категорією користувачів локальних центрів соціально-психологічної реабілітації будуть ветерани, військовослужбовці, звільнені з полону, а також члени сімей ветеранів і військовослужбовців. Такі центри призначені для короткострокової реабілітації і можуть функціонувати у форматі денного стаціонара. Місткість реабілітаційних центрів локального рівня буде невеликою – до 100 осіб [3, 5, 6, 19, 20].

Загальноміський рівень формування центрів соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців – це організація реабілітаційних центрів у структурі або на периферії великих і найбільших міст, переважно обласних центрів, тобто таких, які здатні забезпечити потреби у соціально-психологічній

реабілітації військовослужбовців і ветеранів, що перебувають у місті чи області. Місткість реабілітаційних центрів загальноміського рівня може становити від 100 до 250 осіб, тобто це будуть середні (100 – 150 осіб) чи великі (150 – 250 осіб) центри. Тривалість перебування (реабілітації) у таких центрах може становити від кількох тижнів до кількох місяців. Зважаючи на масштаб обслуговування, реабілітаційні центри загальноміського значення мають формуватися як багатофункціональні комплекси, здатні забезпечити потребу у різних видах фізичної і психологічної реабілітації військовослужбовців та ветеранів, а також їхню соціалізацію і суспільну інтеграцію [19, 20, 12, 13]. Багатофункціональність зумовлює велику площу території центрів соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців загальноміського рівня (рис.3).

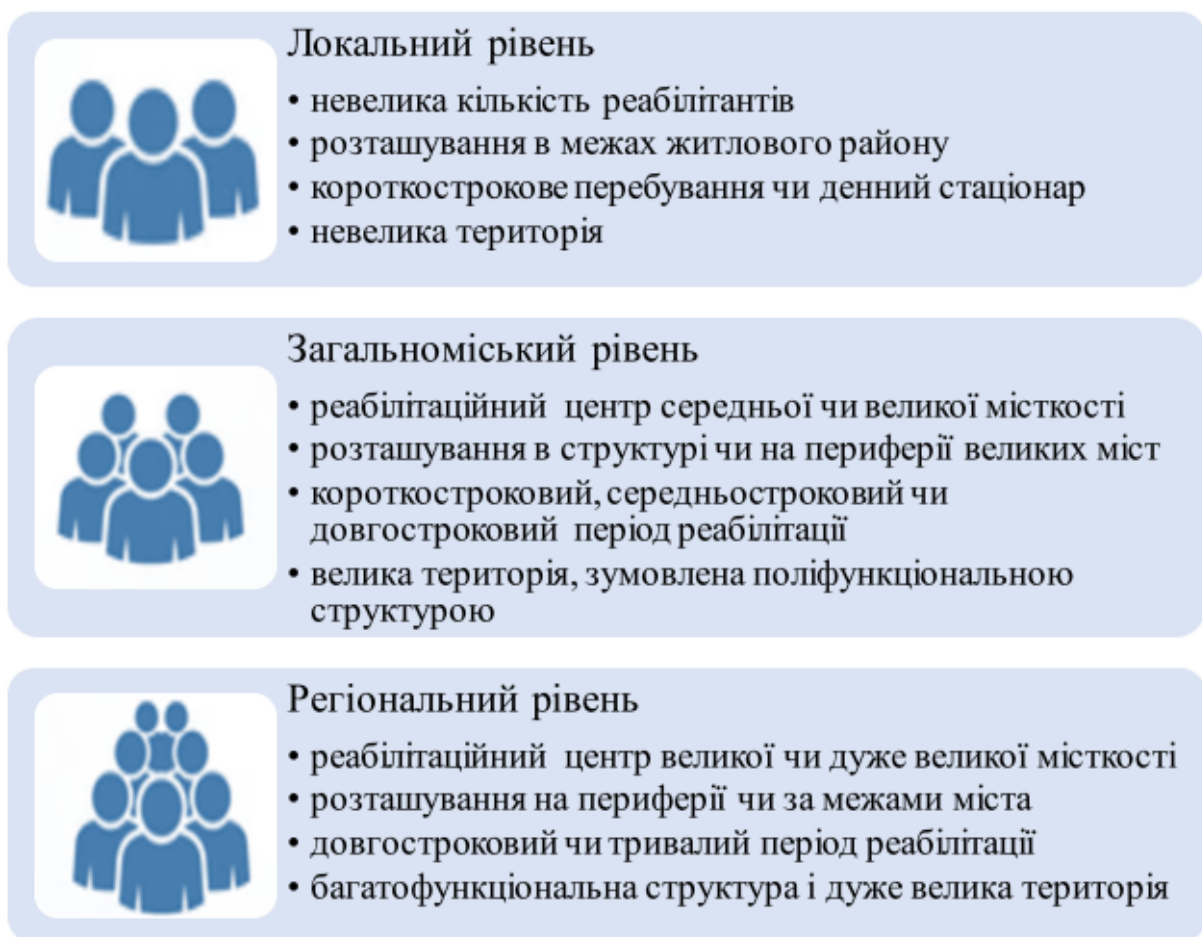

Рис. 3. Особливості організації центрів соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців на різних містобудівних рівнях

Регіональний рівень формування центрів соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців і ветеранів – це мережа центрів, які обслуговуватимуть військовослужбовців і ветеранів в масштабах області чи регіону, наприклад Харківської області чи в цілому Слобожанщини. Тому це мають бути реабілітаційні центри великої чи дуже великої місткості (до 300

осіб). Оскільки психологічна реабілітація передбачає індивідуальний підхід, більша кількість реабілітантів є нераціональною. Отже, навіть в межах області чи регіону має формуватися мережа таких центрів, яка відповідатиме чисельності військовослужбовців і ветеранів, які потребують соціально-психологічної реабілітації. Ці центри призначені для осіб, які потребують довгострокової чи тривалої реабілітації (кілька місяців) – ветеранів, військовослужбовців чи звільнених з полону. Оптимальне розташування реабілітаційних центрів регіонального рівня – за межами міста чи на його периферії) [18-20, 6, 2-4, 9, 10].

Висновки за результатами проведеного дослідження можна звести до таких основних положень:

1) Формування мережі центрів соціально-психологічної реабілітації різних містобудівних рівнів на всій території держави дозволить забезпечити якісну реабілітацію військовослужбовців і ветеранів, відновити їхнє фізичне й ментальне здоров'я, мінімізувати психоемоційні проблеми на етапі повернення в сім'ю, допоможе здолати посттравматичний стресовий розлад, сприятиме повноцінній суспільній інтеграції.

2) При організації мережі центрів соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців необхідно формувати щонайменше три містобудівні рівні реабілітаційних центрів: локальний, загальноміський, регіональний.

3) Містобудівний рівень формування центрів соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців визначає їхнє розташування, провідну цільову категорію користувачів (військовослужбовці, ветерани, звільнені з полону, члени сімей військовослужбовців), місткість, особливості функціонально-планувальної структури будівлі і території.

Список джерел:

1. Ахаїмова А.О. Принципи архітектурно-планувальних рішень соціально-реабілітаційних центрів: дис. ... канд. арх.: 18.00.02. Київ, 2005. – 189с. URL: <https://mydisser.com/ua/catalog/view/49/53/32115.html>

2. Блінов О.А. Види та напрямки психологічної допомоги психотравмованим військовослужбовцям // Вісник Національного університету оборони України. Зб-к наук. праць. – Київ: НУОУ, 2014 р. – Вип 4 (41). – С. 168-173

3. Бортняк В.А. Реабілітація військовослужбовців в Україні. Загальні проблеми та особливості організації під час воєнного стану. – Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2022. – 406 с.

4. Бриндіков Ю.Л. Теорія та практика реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій в системі соціальних служб: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05 / Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2019. – 39 с.

5. Велігоцька Ю., Малік Н., Шкляр С., Келебек Арда. Особливості історичного розвитку архітектури та ергономічних рішень лікувально-реабілітаційних центрів // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник – Київ: КНУБА, 2025. – Вип. 72 – С. 16-30. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2025.72.16-30>

6. Вороновський І.В. Фактори впливу на архітектурне формування центрів соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців // Просторовий розвиток: Науковий збірник. – Київ: КНУБА, 2025. – Вип. 15 – С. 38-51. DOI: <https://doi.org/10.32347/2786-7269.2025.15.38-51>

7. Вороновський І.В., Шкляр С.П. Класифікація центрів соціально-психологічної реабілітації. Abstracts of XXIII International Scientific and Practical Conference. Madrid, Spain. Pp. 39-41. URL: <https://eu-conf.com/en/events/the-current-state-of-the-organization-of-scientific-activity-in-the-world/>

8. Іваночко У., Дмитрів Р. Психологічні аспекти архітектури як фактор у підтримці психічного здоров'я військових після воєнних травм: аналіз закордонного досвіду // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник – Київ: КНУБА, 2025. – Вип. 72 – С. 346-360. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2025.72.346-360>

9. Кокун О.М. Основи психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій. – Київ: Видавництво КНТ, 2023. – 168 с.

10. Коропатнік І. Соціально-психологічна реабілітація та адаптація військовослужбовців Збройних Сил України. Нормативно-правове забезпечення. – Київ: КНТ, 2021. – 224 с.

11. Красножон Т.Ю. Принципи архітектурно-планувальної організації медично-реабілітаційних центрів політравми: дис. ... д-ра філософії за спеціальністю: 191 «Архітектура і містобудування». Київ, 2023. – 250 с. URL: <https://www.uacademic.info/ua/document/0823U101454>

12. Макаренко С.С. Соціально-психологічна реабілітація учасників бойових дій // Psychological journal, 2018. – № 13(3). – С. 86-95. DOI: <https://doi.org/10.31108/2018vol13iss3pp86-95>

13. Мельник А.П. Психологічна реабілітація військовослужбовців, що перебували в умовах бойових дій // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки, 2015. – № 4 (29). – С. 100-105

14. Моркляник О., Паляниця Х. Модель функціональної організації багатофункційного реабілітаційного центру для військовослужбовців / Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Архітектура». – Львів, НУ ЛП, 2023. – № 2(10). С. 130-140. DOI: <https://doi.org/10.23939/sa2023.02.130>

15. Мхайкл Х. Сучасні проблеми становлення реабілітаційного центру. Ретроспективний огляд і досвід зарубіжних країн // Український журнал будівництва та архітектури, 2021. – № 4 (004). – С. 66-77. DOI: <https://doi.org/10.30838/J.BPSACEA.2312.310821.66.791>
16. Опанасенко З.Д. Особливості архітектурно-планувальної організації центрів медично-психологічної реабілітації для військовослужбовців. URL: <http://195.20.96.242:5068/kvnaoma-xmlui/handle/123456789/294>
17. Пекер А.Й., Голубов В.О. Аналіз зарубіжного досвіду проектування реабілітаційних центрів для військовослужбовців // Архітектурний вісник КНУБА. – Київ: КНУБА. 2021. Вип. 22-23. С. 46-52. DOI: <https://doi.org/10.32347/2519-8661.2021.22-23.46-52>
18. Психологічна робота з військовослужбовцями-учасниками бойових дій на етапі відновлення. Методичний посібник. – Київ: Центр учбової літератури, 2023. – 283 с.
19. Шкляр С.П., Вороновський І.В. Класифікація сучасних центрів соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник – Київ: КНУБА, 2025. – Вип. 71 – С. 630-645. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2025.71.630-645>
20. Шкляр С.П., Вороновський І.В. Особливості функціонально-планувальної організації сучасних центрів соціально-психологічної реабілітації // Просторовий розвиток: Науковий збірник. – Київ: КНУБА, 2024. – Вип. 8 – С. 219-231. DOI: <https://doi.org/10.32347/2786-7269.2024.8.219-231>

Ivan Voronovskyi

O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

URBAN PLANNING LEVELS OF FORMATION OF CENTERS FOR SOCIAL-PSYCHOLOGICAL REHABILITATION OF MILITARY SERVANTS

The article considers the need to form a nationwide network of centers for the socio-psychological rehabilitation of military personnel. The formation of a network of centers for the socio-psychological rehabilitation of military personnel at various urban planning levels throughout the country will ensure high-quality rehabilitation of military personnel and veterans, restore their physical and mental health, minimize psycho-emotional problems at the stage of returning to the family, help overcome post-traumatic stress disorder, and promote full-fledged social integration.

The urban planning levels of the formation of centers for the socio-psychological rehabilitation are determined. When organizing a network of centers

for the socio-psychological rehabilitation of military personnel, it is necessary to form at least three urban planning levels of rehabilitation centers: local, citywide, regional.

The features of the organization of centers at each of the urban planning levels are identified and analyzed. The urban planning level of the formation of centers for the social and psychological rehabilitation of military personnel determines their location, the leading target category of users (military personnel, veterans, those released from captivity, family members of military personnel), capacity, and features of the functional and planning structure of the building and territory.

Keywords: military personnel; post-traumatic stress disorder; mental health; psychological rehabilitation; rehabilitation center; network of rehabilitation centers; urban planning levels.

REFERENCES

1. Akhaimova A.O. Principles of architectural and planning solutions for social rehabilitation centers [Pryntsypy arkhitekturno-planuvalnykh rishen sotsialno-reabilitatsiinykh tsestriv]: dys. ... kand. arkh.: 18.00.02. Kyiv, 2005. – 189s. URL: <https://mydisser.com/ua/catalog/view/49/53/32115.html> {in Ukrainian}
2. Blinov O.A. (2014). Types and directions of psychological assistance to psychologically traumatized servicemen. [Vydy ta napriamky psykholohichnoi dopomohy psykhotravmovanym viiskovosluzhbovtshiam] Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy, Vyp (4 (41)), p. 168-173. {in Ukrainian}
3. Bortniak V.A. (2022). Rehabilitation of military personnel in Ukraine. General problems and peculiarities of organization during martial law [Reabilitatsiia viiskovosluzhbovtshiv v Ukraini. Zahalni problemy ta osoblyvosti orhanizatsii pid chas voiennoho stanu]. Kyiv: Vydavnychiy dim «Profesional», p. 406. {in Ukrainian}
4. Bryndikov Yu.L. (2019). Theory and practice of rehabilitation of military personnel who participated in hostilities in the social services system [Teoriia ta praktyka reabilitatsii viiskovosluzhbovtshiv uchashnykiv boiovykh dii v systemi sotsialnykh sluzhb]: avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.05. 39 s. {in Ukrainian}
5. Velihotska Yu., Malik N., Shkliar S., Kelebek Arda. (2025). Peculiarities of the historical development of architecture and ergonomic solutions of medical and rehabilitation centers [Osoblyvosti istorychnoho rozvytku arkhitektury ta erhonomichnykh rishen likuvalno-reabilitatsiinykh tsestriv]. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia. Vyp. 72 – S. 16-30. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2025.72.16-30> {in Ukrainian}
6. Voronovskyi I.V. (2025) Factors influencing the architectural formation of centers for the social and psychological rehabilitation of military personnel [Fakторы

vplyvu na arkhitekturne formuvannia tsestriv sotsialno-psykholohichnoi reabilitatsii viiskovosluzhbovtziv]. *Prostorovyi rozvytok*. Vyp. 15 – S. 38-51. DOI: <https://doi.org/10.32347/2786-7269.2025.15.38-51> {in Ukrainian}

7. Voronovskyi I.V., Shkliar S.P. Klasyfikatsiia tsestriv sotsialno-psykholohichnoi reabilitatsii. Abstracts of XXIII International Scientific and Practical Conference. Madrid, Spain. Pp. 39-41. URL: <https://eu-conf.com/en/events/the-current-state-of-the-organization-of-scientific-activity-in-the-world/> {in Ukrainian}

8. Ivanochko U., Dmytriv R. (2025). Psychological aspects of architecture as a factor in supporting the mental health of military personnel after war trauma: analysis of foreign experience [Psykhologichni aspekty arkhitektury yak faktor u pidtrymsi psykhiichnoho zdorovia viiskovykh pislia voiennykh travm: analiz zakordonnoho dosvidu]. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia*. – Vyp. 72 – S. 346-360. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2025.72.346-360> {in Ukrainian}

9. Kokun O.M. (2023). Basic psychological support for military personnel in combat situations [Osnovy psykholohichnoi dopomohy viiskovosluzhbovtziv v umovakh boiovykh dii]. Kyiv: Vydavnytstvo KNT. – 168 s. {in Ukrainian}

10. Koropatnik I. (2021). Social and psychological rehabilitation and adaptation of military personnel of the Armed Forces of Ukraine. Normative and legal security. [Sotsialno-psykholohichna reabilitatsiia ta adaptatsiia viiskovosluzhbovtziv Zbroinykh Syl Ukrainy. Normatyvno-pravove zabezpechennia]. Kyiv: KNT. – 224 s. {in Ukrainian}

11. Krasnozhon T.Iu. Pryntsypy arkhitekturno-planuvanoi orhanizatsii medychno-reabilitatsiinykh tsestriv politravmy: dys. ... d-ra filosofii za spetsialnistiu: 191 «Arkhitektura i mistobuduvannia». Kyiv, 2023. – 250 s. URL: <https://www.uacademic.info/ua/document/0823U101454> {in Ukrainian}

12. Makarenko S.S. (2018). Sotsialno-psykholohichna reabilitatsiia uchasnykiv boiovykh dii [Sotsialno-psykholohichna reabilitatsiia uchasnykiv boiovykh dii]. *Psychological journal*. № 13(3). – S. 86-95. DOI: <https://doi.org/10.31108/2018vol13iss3pp86-95> {in Ukrainian}

13. Melnyk A.P. (2015). Psykhologichna reabilitatsiia viiskovosluzhbovtziv, shcho perebuvaly v umovakh boiovykh dii [Psykhologichna reabilitatsiia viiskovosluzhbovtziv, shcho perebuvaly v umovakh boiovykh dii]. *Aktualni problemy sotsiologii, psykholohii, pedahohiky*. № 4 (29). – S. 100-105 {in Ukrainian}

14. Morklianyk O., Palianytsia Kh. (2023). Model of functional organization of a multifunctional rehabilitation center for military personnel [Model funktsionalnoi orhanizatsii bahatofunktsiinoho reabilitatsiinoho tsestru dlia viiskovosluzhbovtziv] *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»*. Seriia: «Arkhitektura». № 2(10). S. 130-140. DOI: <https://doi.org/10.23939/sa2023.02.130> {in Ukrainian}

15. Mkhalkh Khalla. (2021). Modern problems of establishing a rehabilitation center. Retrospective review and experience of foreign countries. [Suchasni problemy stanovlennia reabilitatsiinoho tsentru. Retrospektyvnyi ohliad i dosvid zarubizhnykh krain] *Ukrainskyi zhurnal budivnytstva ta arkhitektury*. № 4 (004). Pp. 66-77. DOI: <https://doi.org/10.30838/J.BPSACEA.2312.310821.66.791> {in Ukrainian}

16. Opanasenko Z.D. Features of the architectural and planning organization of medical and psychological rehabilitation centers for military personnel. [Osoblyvosti arkhitekturno-planuvalnoi orhanizatsii tsentriv medychno-psykholohichnoi reabilitatsii dlia viiskovosluzhbovtziv]. URL: <http://195.20.96.242:5068/kvnaomaxmlui/handle/123456789/294> {in Ukrainian}

17. Peker A.Y., Holubov V.O. (2021). Analysis of foreign experience in designing rehabilitation centers for military personnel. [Analiz zarubizhnoho dosvidu proektuvannia reabilitatsiinykh tsentriv dlia viiskovosluzhbovykh]. *Arkhitekturnyi visnyk KNUBA*. Vyp (22-23). Pp. 46-52. DOI: <https://doi.org/10.32347/2519-8661.2021.22-23.46-52> {in Ukrainian}

18. Psychological work with military personnel participating in hostilities at the recovery stage. Methodological manual. [Psykholohichna robota z viiskovosluzhbovtziamy-uchasnykamy boiovykh dii na etapi vidnovlennia. Metodychnyi posibnyk]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. 283 s. {in Ukrainian}

19. Shkliar S.P., Voronovskyi I.V. (2025). Classification of modern centers of social and psychological rehabilitation of military personnel. [Klasyfikatsiia suchasnykh tsentriv sotsialno-psykholohichnoi reabilitatsii viiskovosluzhbovtziv] *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia*. Vyp. 71. S. 630-645. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2025.71.630-645> {in Ukrainian}

20. Shkliar S.P., Voronovskyi I.V. (2024). Features of the functional and planning organization of modern centers of social and psychological rehabilitation. [Osoblyvosti funktsionalno-planuvalnoi orhanizatsii suchasnykh tsentriv sotsialno-psykholohichnoi reabilitatsii] *Prostorovy rozvytok*, Vyp. (8), p. 219-231. DOI: <https://doi.org/10.32347/2786-7269.2024.8.219-231> {in Ukrainian}